

مقاله پژوهشی

عنوان ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی (مطالعه موردی روستای لیقوان در استان آذربایجان شرقی)

فرشته پاشائی کمالی^{۱*}، ساناز داور دوست^۲
۱. گروه معماری، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
۲. گروه معماری، واحد کلبر، دانشگاه آزاد اسلامی، کلبر، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۲۰ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱

چکیده | گردشگری روستایی به عنوان یکی از راهبردهای توسعه پایدار، نیازمند ارزیابی مستمر ظرفیت‌ها، خدمات، زیرساخت‌ها و نظام مدیریتی مقاصد گردشگری است. روستای لیقوان در استان آذربایجان شرقی با برخورداری از جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی، تاریخی و محصولات بومی، ظرفیت مناسبی برای توسعه گردشگری دارد، اما تاکنون ارزیابی جامعی از وضعیت توسعه پایدار آن انجام نشده است. هدف این پژوهش، ارزیابی وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان براساس ۳۱ شاخص در پنج بُعد شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و آثار توسعه گردشگری است. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها از طریق پرسشنامه مبتنی بر مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت و با مشارکت ۲۰ نفر شامل ۱۰ نفر از کارشناسان و ذی‌نفعان حوزه گردشگری و ۱۰ نفر از گردشگران بازدیدکننده گردآوری و با استفاده از روش امتیازدهی استاندارد و شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (STI) تحلیل شد. نتایج نشان داد بُعد پتانسیل‌های گردشگری با امتیاز ۶۵+ بالاترین و بُعد کیفیت خدمات با امتیاز ۸۳/۱۵- پایین‌ترین وضعیت را دارد. همچنین مقدار شاخص STI برابر با ۷۸/۱۴+ به دست آمد که بیانگر وضعیت متوسط به پایین توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان است. این نتایج می‌تواند به عنوان ابزار راهبردی برای برنامه‌ریزی و هدایت توسعه پایدار گردشگری روستای لیقوان استفاده شود.

واژگان کلیدی | گردشگری روستایی، توسعه پایدار، مدیریت گردشگری، لیقوان، توسعه اقتصادی.

مقدمه

موجود که در مناطق روستایی انجام می‌شود را شامل می‌شود (Bramwell & Lane 1994; Lane 1994; Pechlaner et al., 2015). در صنعت گردشگری روستایی زیرساخت‌ها باید از لحاظ ساختاری و اسکان در مقیاس روستایی بوده (Pulido-Fernández et al., 2023) و از لحاظ عملکردی روی ویژگی‌های جامعه روستایی ساخته شده باشد و دارای هویت سنتی و بومی باشد (Parra-Sánchez, 2025). همچنین برای توسعه در طولانی مدت برنامه‌ریزی شود (Roknaddin & Mahdavi, 2006) تا قابلیت رشد آهسته و طبیعی را داشته باشد و بتواند اشتباهات و کاستی‌های خود را اصلاح کند. در راستای رسیدن به گردشگری پایدار روستایی یکی از اصول اساسی به حد اکثر رساندن رضایت گردشگران (Slabbert et al., 2021; Wang et al., 2025) و همچنین رضایت مردم محلی از ورود گردشگران است، اجرای

گردشگری روستایی در دهه‌های اخیر به عنوان یکی از راهبردهای مؤثر توسعه پایدار مناطق روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان و پژوهشگران قرار گرفته است (Tremblay, 2006; Cason & Koster, 2015) که باعث رشد اقتصادی منطقه نیز شده است (Mutlu Danacı & Gülten, 2013; Korani & Shafiei, 2021; Çiftçioglu & Sokhanvar, 2022; Ding et al., 2025).

ایده گردشگری روستایی فراتر و گسترده‌تر از گردشگری کشاورزی است (Choo & Park, 2022; Lin et al., 2025) چراکه علاوه بر فعالیت‌های کشاورزی تمام فعالیت‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۴۴۱۵۴۸۲۰ @iaui.ac.ir.fereshteh.pashaei.k

آذربایجان شرقی و از روستاهای دهستان میدان چای بخش مرکزی شهرستان تبریز و در دره‌ای با همین نام واقع شده است. دره ليقوان يکي از دره‌های شگفت انگيز توده کوهستانی سهند است که به دليل داشتن رودخانه و انواع چشمه‌های آب سرد، آبگرم و طبيعت بکر، يکي از معروفترين تفرجگاه‌های اطراف تبريز و از مهمترين قطب‌های گردشگری استان به شمار می‌رود.

با وجود اين ظرفيت‌ها، تاکنون ارزیابی جامعی از وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان بر پایه شاخص‌های علمی انجام نشده است. نبود شناخت دقيق از وضعیت شاخص‌های پایداری، موجب دشواری در برنامه‌ریزی، تصميم‌گیری و مدیریت توسعه گردشگری شده و امکان بهره‌برداری بهينه از ظرفيت‌های موجود را محدود ساخته است. از اين رو، مسئله اصلی اين پژوهش، ارزیابی وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن در ابعاد مختلف گردشگری است. اين پژوهش با بهره‌گیری از شاخص‌های چندبُعدی توسعه پایدار گردشگری، وضعیت توسعه گردشگری در روستای ليقوان را از دیدگاه مشارکت‌کنندگان ارزیابی می‌کند. در اين راستا، با بررسی پنج بُعد اصلی توسعه پایدار گردشگری، وضعیت شاخص‌ها، ظرفيت‌ها و چالش‌های موجود تحليل تصويری جامع از شرايط کنونی گردشگری روستا ارائه می‌شود.

اهميت اين پژوهش از آن جهت است که نتايج آن می‌تواند تصويری روشن از وضعیت گردشگری روستا ارائه داده است و مبنایی علمی برای برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری و مدیریت پایدار گردشگری در منطقه فراهم آورد. همچنین یافته‌های تحقيق می‌تواند به شناسایی ظرفيت‌ها، محدوديت‌ها و نیازهای جامعه محلی کمک کند و زمینه را برای افزایش مشارکت ساکنان در فعاليت‌های گردشگری، ایجاد فرصت‌های اشتغال، بهبود درآمد خانوارهای روستایی و ارتقای کیفیت زندگی آنان فراهم سازد. افزون بر اين، نتايج پژوهش می‌تواند در ساير روستاهای دارای شرايط مشابه نیز استفاده شود و به توسعه الگوهای بومی ارزیابی و مدیریت گردشگری پایدار روستایی کمک کند.

هدف اصلی اين پژوهش، ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان است. برای تحقق اين هدف، اين پژوهش به بررسی ابعاد مختلف توسعه گردشگری در روستای پرداز؛ به گونه‌ای که پتانسیل‌های گردشگری منطقه، کیفیت خدمات ارائه شده به گردشگران، امکانات و زیرساخت‌های موجود، نظام مدیریتی مرتبط با گردشگری و همچنین اثرات توسعه گردشگری بر جامعه محلی ارزیابی شود. بدین ترتیب، پژوهش تلاش می‌کند تصويری جامع از وضعیت گردشگری روستا ارائه دهد و زمینه لازم برای برنامه‌ریزی و مدیریت پایدار گردشگری را فراهم سازد.

همچنین اين پژوهش به دنبال پاسخ به سوالات ذیل هست. وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان براساس شاخص‌های منتخب در پنج بُعد اصلی چگونه است؟ نتايج

برنامه‌های آموزشی تخصصی روستاييان را از تأثيرات مثبت اقتصادی و اجتماعی صنعت گردشگری آگاه ساخته زمینه مشارکت موثرتر آنها را فراهم می‌کند (Wahyuningrat & Harsanto 2025). در گردشگری پایدار روستایی، نیاز به شرکت‌های گردشگری کوچک منطقه‌ای و محلی است (Turnock 2002; Zhong et al., 2015; Giampiccoli et al., 2020). که با هماهنگی جوامع بومی و شیوه‌های سنتی رایج در فضاهای آزاد روستایی توسط افراد محلی اداره شود (Özgeris & Karahan 2021; Gohori & van der Merwe 2024; Zuet al., 2025; Chen et al., 2025). گردشگری پایدار روستایی به حفظ هویت روستایی منطقه کمک می‌کند. به همین دلیل، باید به عنوان ابزاری بالقوه برای پایداری و محافظت تلقی شود (Su et al. 2021; Han et al., 2025; Zhu et al., 2025). از آنجاکه منابع طبیعی و فرهنگی موجود در منطقه برای انجام فعاليت‌های گردشگری استفاده می‌شوند، نمی‌توان از گردشگری روستایی بدون حفظ ميراث فرهنگی و طبیعی نام برد (Zahedi 2003; Davardoust & Karahan 2021; Nepal et al., 2021; Tang et al., 2025). بلکه باید به عنوان یک پدیده در حال توسعه در نظر گرفته شود که امکان پایداری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی منطقه را فراهم می‌کند (Clark & Chabrel 2007; Lepp, 2007; Yun, 2014; Jeong, 2022; Siow et al., 2024).

در اين میان، نقش زنان در توسعه گردشگری روستایی بسیار حائز اهمیت است. توسعه گردشگری روستایی در جوامع محلی با مشارکت زنان در تعاملات اجتماعی بدون محدوديت‌های سنتی (Uduji, et al., 2020) و مردان و مدیران گردشگری به وجود می‌آید (Foley et al., 2018; White et al., 2005). زیرا که در جوامع روستایی سرمایه اجتماعی مثبت و پنهان وجود دارد (Brouder, 2012). در گردشگری روستایی با تغییر نقش زنان به‌ویژه با ایجاد اشتغال مستقیم و درآمدزایی، افزایش حس خودتوانمندسازی زنان تقویت می‌شود که البته در اين مرحله آموزش‌های برنامه‌ریزی شده برای توانمندسازی زنان و حمایت از افراد آسیب پذیر ضروری است تا خودتوانمندسازی به صورت طبیعی شکل گیرد (Tao et al., 2025; Dewi et al., 2025).

از سوی دیگر، گردشگری روستایی طیف گسترده‌ای از فعاليت‌ها را با خدمات کم‌هزینه و ساده در سطح بالا ارائه می‌دهد. در اين نوع گردشگری اغلب انواع رزرو محل‌های اقامتی به‌طور مستقیم از طریق اینترنت یا از طریق تلفن یا فکس بدون نقش غالب تورگردانان بزرگ است (Serra Cantallops et al., 2015). علاوه بر اين، رسانه‌های اجتماعی به عنوان ابزار بازاریابی در تصميم‌گیری و تجربه گردشگران، مشارکت روستاييان و رونق صنعت گردشگری نقش مهمی را دارند (Senyao & Ha, 2020; Joseph et al., 2022). دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی آنلاین باعث می‌شود گردشگران با شناخت کامل تری مقصد خود را انتخاب کنند (Huete-Alcocer & Valero-Tévar, 2021). روستای ليقوان يکي از پرجمعيت‌ترين و بزرگترين روستاهای

ارزیابی انجام‌شده چه اولویت‌هایی را برای برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان نشان می‌دهد؟

پیشینه پژوهش / چارچوب نظری

مطالعات متعددی در زمینه ارزیابی توسعه پایدار گردشگری روستایی انجام شده است. داوردوست و کاراهان (Davardoust & Karahan, 2021) با استفاده از شاخص‌های پایداری، وضعیت گردشگری روستای اوزوندردر در استان ارزروم ترکیه را بررسی کردند و نشان دادند که هرچند برخی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در وضعیت مطلوب قرار دارند، اما ضعف‌هایی در مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری مشاهده می‌شود. همچنین داوردوست (Davardoust, 2019) در مطالعه منطقه ارسباران به این نتیجه رسید که مشارکت و آگاهی جامعه محلی در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد، درحالی‌که حمایت نهادی و دولتی از توسعه گردشگری با محدودیت‌هایی مواجه است. این مطالعات نشان می‌دهند که ارزیابی گردشگری پایدار نیازمند بررسی همزمان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و محیطی است و صرف برخورداری از جاذبه‌های گردشگری، تضمین‌کننده توسعه پایدار نخواهد بود. مطالعات انجام‌شده در حوزه گردشگری پایدار روستایی نشان می‌دهند که توسعه موفق گردشگری نیازمند توجه هم‌زمان به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و زیرساختی است. پاشائی کمالی و یلماز (Pashaei Kamali & Yilmaz, 2022) بر اهمیت کیفیت فضاها در ارتقای بهره‌وری و پایداری تأکید کرده‌اند. لور و همکاران (Lor et al., 2019) و اسکندری شهرکی و همکاران (Eskandari Shahraki et al., 2023) نیز نقش گردشگری را در بهبود وضعیت اقتصادی و کاهش فقر خانوارهای روستایی تأیید کرده‌اند. ازسوی دیگر، چلیک و همکاران (Çelik et al., 2025) و هوانگ و همکاران (Huang et al., 2025) نشان داده‌اند که مشارکت جامعه محلی، تعامل با ساکنان و ارتقای مهارت‌های دیجیتالی از عوامل مؤثر در تحقق توسعه پایدار گردشگری هستند. همچنین گمار مکربی و آمدی (۱۴۰۴) بر ضرورت حفظ منافع عمومی و مشارکت واقعی جامعه محلی در فرایند تصمیم‌گیری تأکید کرده‌اند و غیاث (۱۴۰۴) در مطالعه روستای اصفهک نشان داده است که گردشگری می‌تواند از طریق تقویت مشارکت مردمی، انسجام اجتماعی و بهره‌گیری از میراث فرهنگی، زمینه‌آیی پایدار روستاها را فراهم سازد. در مجموع، نتایج این پژوهش‌ها بیانگر آن است که توسعه پایدار گردشگری روستایی مستلزم برنامه‌ریزی جامع، مشارکت جامعه محلی، تقویت زیرساخت‌ها و توجه به آثار اقتصادی و اجتماعی گردشگری است.

اگرچه تاکنون پژوهش مستقلی درباره ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان انجام نشده است، اما مطالعات مختلفی به معرفی ویژگی‌های طبیعی، اقتصادی و فرهنگی این روستا پرداخته‌اند. پژوهش‌های انجام‌شده توسط

تاج احمدی و همکاران (Taj Ahmadi et al., 2022) به بررسی ویژگی‌های کالبدی، تاریخی و معماری روستا پرداخته و ساختار پلکانی و میراث معماری آن را از عوامل مهم جذابیت گردشگری معرفی کرده‌اند. همچنین مطالعات مرتبط با تولید پنیر ليقوان و فعالیت‌های دامداری منطقه، نقش اقتصاد محلی را در توسعه روستا مورد توجه قرار داده‌اند (Forouhandeh et al., 2021). علاوه بر این، پژوهش‌های زیست‌محیطی انجام‌شده در دره ليقوان بر اهمیت تنوع زیستی، رودخانه ليقوان چای و منابع طبیعی منطقه تأکید کرده‌اند (Hashemzadeh Sagharloo et al., 2012). باین حال، این مطالعات عمدتاً به معرفی ظرفیت‌های منفرد منطقه پرداخته و ارزیابی جامعی از وضعیت گردشگری پایدار روستا ارائه نکرده‌اند. مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی در زمینه گردشگری پایدار روستایی در ایران و سایر کشورها انجام شده و برخی پژوهش‌ها نیز به معرفی ویژگی‌ها و ظرفیت‌های طبیعی، تاریخی و اقتصادی روستای ليقوان پرداخته‌اند، اما تاکنون ارزیابی جامعی از وضعیت توسعه پایدار گردشگری این روستا بر پایه شاخص‌های علمی انجام نشده است. اغلب پژوهش‌های پیشین یا بر جنبه‌های خاصی از گردشگری روستایی متمرکز بوده‌اند و یا صرفاً به معرفی قابلیت‌های منطقه پرداخته‌اند؛ ازاین‌رو، شناخت دقیق نقاط قوت و ضعف روستا در زمینه پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و پیامدهای توسعه گردشگری پایدار همچنان روستایی با خلأ پژوهشی مواجه است.

بر این اساس، شکاف اصلی پژوهش در نبود مطالعه‌ای است که به‌صورت هم‌زمان ابعاد مختلف توسعه پایدار گردشگری شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و اثرات توسعه گردشگری را در روستای ليقوان ارزیابی کند. نوآوری این پژوهش در به‌کارگیری مجموعه‌ای از شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در قالب یک چارچوب جامع و چندبعدی و بهره‌گیری از دیدگاه‌های کارشناسان محلی برای ارزیابی وضعیت موجود است. این رویکرد امکان شناسایی دقیق ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و اولویت‌های توسعه گردشگری را فراهم می‌سازد و می‌تواند به‌عنوان مبنای علمی برای برنامه‌ریزی، مدیریت و سیاست‌گذاری گردشگری پایدار در روستای ليقوان و سایر روستاهای دارای شرایط مشابه استفاده شود. افزون بر این، نتایج پژوهش می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، افزایش مشارکت جامعه روستایی و حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی منطقه کمک کند.

روستای ليقوان

• موقعیت روستای ليقوان

روستای ليقوان از بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین روستاهای آذربایجان شرقی و از توابع دهستان میدان‌چای شهرستان تبریز

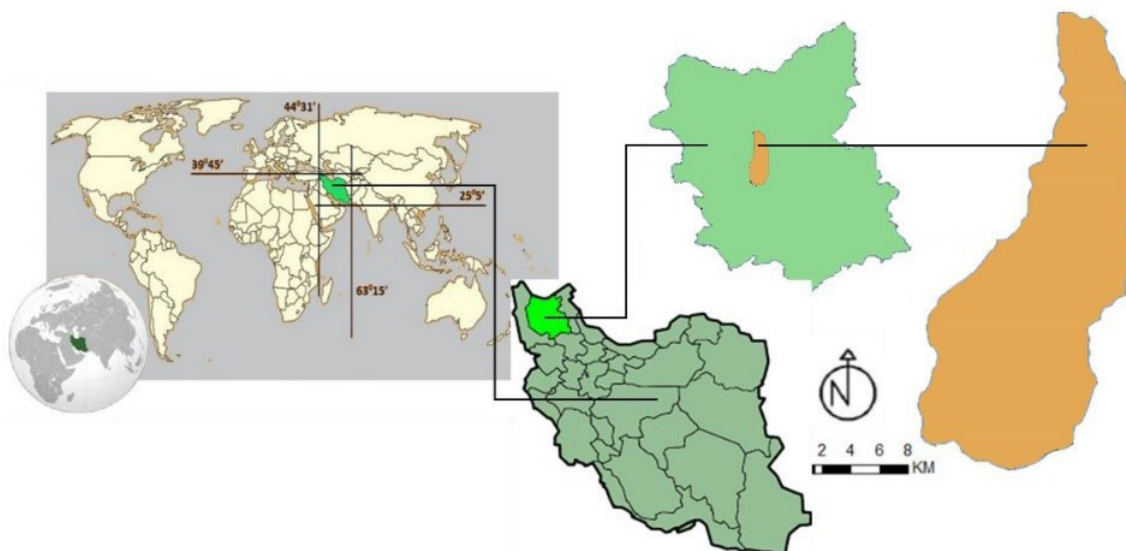
ایجاد و سالانه گردشگران زیادی را جذب می‌کند. همچنین این رودخانه زیستگاه گونه‌ای بومی از ماهی قزل‌آلا است که به دلیل کاهش جمعیت، نیازمند برنامه‌های حفاظتی و احیاء است (Hashemzadeh Sagharloo et al., 2012).

اقتصاد روستای ليقوان بر پایه کشاورزی، دامداری، صنایع لبنی و صنایع دستی استوار است. محصولاتی مانند سیب‌زمینی، خیار، یونجه، شیدر و گل‌سرخ در بخش کشاورزی تولید می‌شوند و عسل، گوشت و به‌ویژه پنیر ليقوان از مهم‌ترین محصولات دامی هستند (Forouhandeh et al., 2021). تولید گسترده پنیر ليقوان با فعالیت بیش از ۱۰۰ واحد لبنی و تولید روزانه حدود ۱۳۶ تن پنیر، این روستا را به یکی از قطب‌های مهم لبنیات کشور تبدیل کرده است. همچنین وجود سردخانه طبیعی بزرگ، ظرفیت توسعه تولید و گردشگری را افزایش داده است. صنایع دستی مانند سفال، سرامیک، قالی، گلیم و جاجیم نیز از دیگر فعالیت‌های مردم روستا است. موقعیت طبیعی زیبا، نزدیکی به تبریز و پیشینه تاریخی، ليقوان را به منطقه‌ای مناسب برای توسعه

است که در دره ليقوان، در دامنه شمالی رشته‌کوه سهند و در فاصله حدود ۳۵ کیلومتری جنوب‌شرق تبریز قرار دارد (تصویر ۱). این روستا با ارتفاع ۲۱۵۰ متر از سطح دریا، دارای طبیعتی خوش‌آب‌وهوا و معماری پلکانی و متراکم است (تصویر ۲) که به دلیل حفظ زمین‌های کشاورزی و ساخت‌وساز روی دامنه کوه شکل گرفته است (Taj Ahmadi et al., 2022). حدود ۱۶۰۰ خانوار در این روستا زندگی می‌کنند و بیشتر جمعیت آن شاغل و دارای سواد هستند (مهندسين مشاور نقشه و نما، ۱۳۹۵).

• پتانسیل‌های گردشگری روستای ليقوان

منطقه گردشگری ليقوان به دلیل ویژگی‌های طبیعی و جغرافیایی خاص، ظرفیت‌های گردشگری فراوانی دارد که هنوز به‌طور کامل شناسایی و توسعه نیافته است. دره ليقوان از زیباترین دره‌های کوهستان سهند بوده و با داشتن رودخانه دائمی، چشمه‌های آب‌سرد و آب‌گرم و طبیعت بکر، یکی از مهم‌ترین تفرجگاه‌های اطراف تبریز و آذربایجان شرقی محسوب می‌شود (تصویر ۳). رودخانه ليقوان چای با عبور از این دره، مناظر طبیعی زیبایی

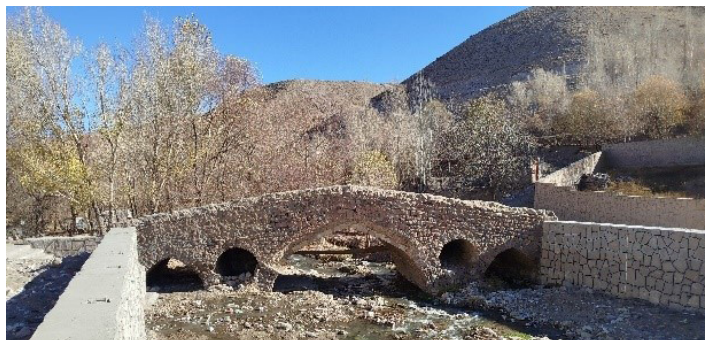
تصویر ۱. موقعیت روستای ليقوان مأخذ: نگارندگان برگرفته از www.wikipedia.org.

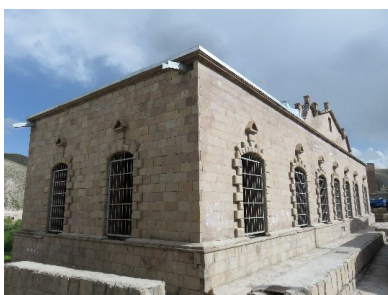
تصویر ۲. نمایی عمومی از روستای ليقوان. عکس: ساناز داوردوست، ۱۴۰۴.

تصویر ۳. نمایی از دره لیقوان. عکس: ساناز داور دوست، ۱۴۰۴.

تصویر ۴. نمایی نزدیک و دور از پل حاج سالار لیقوان. عکس: ساناز داور دوست، ۱۴۰۴.

تصویر ۵. نمای‌های عمومی از عمارت سنگی. عکس: فرشته پاشائی کمالی، ۱۴۰۴.

تصویر ۶. نمایی از غارهای نغمه لر. مأخذ: www.ligvan.com.

گردشگری روستایی تبدیلیافته است (پاشائی کمالی، ۱۴۰۳). از بناها و جاذبه‌های معماری و طبیعی می‌توان به پل حاج سالار لیقوان (حاج سالار کورپوسی) (تصویر ۴)، عمارت سنگی لیقوان (داش عمارت) (تصویر ۵)، چشمه‌های معدنی لیقوان، آب گرم طبیعی لیقوان، زاغه‌های طبیعی لیقوان (تصویر ۷)، محوطه باستانی نغمه لر یا نغمه لر لیقوان (تصویر ۶)، دره جنگلی و گردشگری لیقوان، قبرستان تاریخی لیقوان (تصویر ۸)، حمام تاریخی (تصویر ۹) و رودخانه لیقوان اشاره کرد. همچنین مجسمه دو شیر سنگی که هم‌اکنون در حیاط مدرسه دخترانه لیقوان نگهداری می‌شود و در تاریخ ۱۰ دی ۱۳۸۱ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است (Taj Ahmadi et al., 2022). سازمان

تصویر ۹. نماهایی از فضای داخلی حمام لیقوان. عکس: فرشته پاشایی کمالی ۱۴۰۱.

تصویر ۷. نمایی از یک داخل زاغه طبیعی لیقوان. مأخذ: www.ligvan.com.

تصویر ۸. نمایی از سنگ قبرهای گورستان تاریخی لیقوان. مأخذ: www.ligvan.com.

میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری آذربایجان شرقی با هدف تقویت ساختارهای اقتصادی منطقه و بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود، برنامه‌هایی را برای توسعه صنعت گردشگری در این ناحیه دنبال می‌کند. در این میان، روستای لیقوان به عنوان یکی از مناطق شاخص استان، به تدریج در مسیر پیوند فعالیت‌های اقتصادی خود با حوزه گردشگری قرار گرفته و زمینه‌های توسعه گردشگری روستایی و بهره‌برداری از ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و اقتصادی آن فراهم شده است.

روش پژوهش / مواد و روش‌ها

• رویکرد پژوهش و تدوین شاخص‌های ارزیابی توسعه پایدار گردشگری

این پژوهش با هدف ارزیابی وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان انجام شد. پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. به منظور ارزیابی وضعیت توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان، چارچوب نظری پژوهش بر پایه شاخص‌های ارائه‌شده توسط (Park & Yun, 2011) تدوین شد. در پژوهش یادشده، شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری

حضور گردشگران در ترکیب نمونه به این دلیل بود که بخشی از شاخص‌های پژوهش، از جمله کیفیت خدمات، امکانات، دسترسی و تجربه گردشگری، تنها از طریق دیدگاه استفاده‌کنندگان واقعی مقصد قابل ارزیابی است؛ از این رو، ترکیب مدیران، متخصصان، فعالان محلی و گردشگران امکان ارزیابی جامع‌تری از وضعیت توسعه پایدار گردشگری روستا را فراهم کرد

• ابزار گردآوری داده‌ها و روش امتیازدهی

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه‌ای ساختاریافته بود که براساس ۳۱ شاخص منتخب توسعه پایدار گردشگری و در چارچوب پنج بُعد اصلی شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و آثار توسعه گردشگری تدوین شد. این شاخص‌ها پس از بررسی ادبیات موضوع، چارچوب‌های نظری موجود و تطبیق با شرایط بومی روستای لیقوان انتخاب و اصلاح شدند. برای ارزیابی وضعیت هر یک از شاخص‌ها از مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت شامل «کاملاً نامطلوب»، «نامطلوب»، «نظری ندارم»، «مطلوب» و «کاملاً مطلوب» استفاده شد. داده‌های حاصل از این مرحله مبنای ارزیابی وضعیت موجود توسعه پایدار گردشگری، شناسایی نقاط قوت و ضعف و مقایسه عملکرد ابعاد مختلف گردشگری در روستای لیقوان قرار گرفت.

پس از نهایی‌شدن شاخص‌ها، پرسشنامه پژوهش براساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت طراحی و در اختیار ۲۰ نفر از مشارکت‌کنندگان پژوهش، شامل دهیار روستا، کارشناسان و مدیران میراث فرهنگی، مشاوران گردشگری، عضو هیئت علمی، فعالان محلی حوزه گردشگری و گردشگران، قرار گرفت تا وضعیت هر یک از شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان ارزیابی شود.

• جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

به‌منظور ارزیابی وضعیت شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان، پرسشنامه در اختیار ۲۰ نفر از افراد آگاه و ذی‌نفعان مرتبط با حوزه گردشگری قرار گرفت که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. معیار انتخاب مشارکت‌کنندگان، آشنایی با وضعیت گردشگری روستا، تجربه تخصصی یا اجرایی در حوزه گردشگری یا تجربه مستقیم استفاده از خدمات گردشگری در روستای لیقوان بود. ترکیب نمونه شامل دهیار روستای لیقوان، رئیس و معاون اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان آذربایجان شرقی، یک نفر از کارشناسان اداره کل میراث فرهنگی، دو نفر از مهندسان مشاور و طراح پروژه عمارت سنگی لیقوان، یک نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، دو نفر از افراد بومی همکار با اداره کل میراث فرهنگی، دو نفر از فعالان بومی حوزه گردشگری روستا و ۱۰ نفر از گردشگران بازدیدکننده از روستای لیقوان بود. حضور گردشگران در ترکیب نمونه به این دلیل بود که بخشی از

با استفاده از روش دلفی و از طریق اخذ نظر خبرگان استخراج و اعتبارسنجی شده‌اند. در پژوهش حاضر، این شاخص‌های اعتبارسنجی‌شده به‌عنوان چارچوب اولیه استفاده شدند و متناسب با ویژگی‌های محیطی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی روستای لیقوان بازنگری و بومی‌سازی شدند.

به‌منظور بومی‌سازی شاخص‌ها، علاوه بر مطالعه (Park & Yoon, 2011)، یافته‌های پژوهش‌های (Davardoust & Karahan, 2021; Hong, 1998; Davardoust, 2019; Blamey, 2001; Jiang, 2008; Rome, 1999) نیز بررسی شد. با تلفیق یافته‌های این مطالعات و در نظر گرفتن ویژگی‌های محیطی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی روستای لیقوان، برخی شاخص‌ها اصلاح، تعدیل یا حذف و در مقابل، شاخص‌های متناسب با شرایط مقصد به چارچوب پژوهش افزوده شدند.

در نهایت، ۳۱ شاخص در قالب پنج بُعد اصلی شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و آثار توسعه گردشگری انتخاب و مبنای طراحی پرسشنامه پژوهش قرار گرفتند (جدول ۱). این شاخص‌ها با هدف ارزیابی وضعیت موجود توسعه پایدار گردشگری، شناسایی نقاط قوت و ضعف و فراهم کردن مبنایی برای ارائه راهکارهای مدیریتی و برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان به کار گرفته شدند.

پس از نهایی‌شدن شاخص‌ها، پرسشنامه پژوهش براساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت طراحی و در اختیار ۲۰ نفر از مشارکت‌کنندگان پژوهش، شامل دهیار روستا، کارشناسان و مدیران میراث فرهنگی، مشاوران گردشگری، عضو هیئت علمی، فعالان محلی حوزه گردشگری و گردشگران، قرار گرفت تا وضعیت هر یک از شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان ارزیابی شود.

• جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

به‌منظور ارزیابی وضعیت شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان، پرسشنامه در اختیار ۲۰ نفر از افراد آگاه و ذی‌نفعان مرتبط با حوزه گردشگری قرار گرفت که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. معیار انتخاب مشارکت‌کنندگان، آشنایی با وضعیت گردشگری روستا، تجربه تخصصی یا اجرایی در حوزه گردشگری یا تجربه مستقیم استفاده از خدمات گردشگری در روستای لیقوان بود. ترکیب نمونه شامل دهیار روستای لیقوان، رئیس و معاون اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان آذربایجان شرقی، یک نفر از کارشناسان اداره کل میراث فرهنگی، دو نفر از مهندسان مشاور و طراح پروژه عمارت سنگی لیقوان، یک نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، دو نفر از افراد بومی همکار با اداره کل میراث فرهنگی، دو نفر از فعالان بومی حوزه گردشگری روستا و ۱۰ نفر از گردشگران بازدیدکننده از روستای لیقوان بود.

جدول ۱. تفاوت ساختاری پروتکل مداخله در گروه آزمایش و کنترل. مأخذ: نگارنده.

شاخه‌ها	زیرشاخه	شاخص‌ها	
پتانسیل‌های گردشگری منطقه	طبیعی	- استفاده از طبیعت جهت کمپیک پیاده‌روی اسب‌سواری ماهیگیری و وجود دارد. - استفادهٔ درمانی از طبیعت (چشمهٔ آب گرم و گیاهان دارویی و...) وجود دارد.	
	تاریخی	- ابنیه و سایت‌های تاریخی موجود جهت جذب گردشگران کاملاً مؤثرند. - بناهای تاریخی احیاشده جهت ارائهٔ خدمات و جذب گردشگر وجود دارد.	
	اقتصادی	- محصولات تولیدی روستایی رونق بخش صنعت گردشگری، ارائه می‌شود. - ارائهٔ محصولات زراعی و طبیعی منطقهٔ رشد صنعت گردشگری را سبب می‌شود.	
کیفیت سرویس به گردشگران	سهولت دسترسی به اقامتگاه‌ها	- امکان رزرواسیون محل‌های اقامتی ازطریق اینترنت وجود دارد. - امکان دسترسی توریست به کتاب و نقشهٔ راهنما وجود دارد. - تابلو راهنما از پنج کیلومتری روستا وجود دارد. - امکان اجارهٔ خانه‌های روستایی برای توریست‌ها وجود دارد. - مجتمع‌های تفریحی و توریستی اقامتی به قدر کافی در منطقه وجود دارد. - کنفرانس‌هایی با موضوع گردشگری روستایی+ جهت معرفی منطقه برگزار شده است.	
		تسهیلات اقامتی	- واحدهای اجاره‌ای جهت اقامت در روستا به‌اندازهٔ کافی وجود دارد. - فضای مناسب با ظرفیت ۲۰ نفر جهت برگزاری جلسات با مردم روستا هست. - پارکینگ با ظرفیت حداقل ۲۰ ماشین برای توریست‌ها در روستا وجود دارد.
		امکانات جانبی	- روستا دارای سیستم دفع زباله است.
امکانات روستا	محیط		
	انجمن برنامه‌ریزی	- برنامه‌ریزی مدت‌دار جهت ارتقای روستا به روستای گردشگری پایدار هست. - کمک‌های مردمی جهت توسعهٔ صنعت گردشگری وجود دارد. - امکان مشاوره‌های تخصصی در زمینهٔ توسعهٔ گردشگری روستایی وجود دارد.	
	همکاری مشاغل مربوطه	- جشنواره‌های فرهنگی هنری در این منطقه برگزار می‌شود. - خانه‌های اجاره‌ای با مدیریت توریستی متناسب است. - رشد ارزش افزوده در طی فعالیت گردشگری روستایی. - افزایش فروش اینترنتی محصولات بومی منطقه.	
سیستم مدیریتی	صنعت گردشگری	- وجود افراد شاغل تمام‌وقت در صنعت گردشگری روستایی. - خدمات عمومی برای گردشگران وجود دارد. - تبلیغات اینترنتی و کتابچه و بروشورهای توریستی روستا وجود دارد.	
		رضایت	- ساکنین رضایت کامل از توسعهٔ گردشگری منطقه را دارند. - گردشگران رضایت کامل از وضعیت منطقه را دارند. - تعداد گردشگران در سال‌های اخیر رو به افزون است.
		فروش و درآمد کلی	- فروش محصولات بومی به‌طور مستقیم رشد پیدا کرده است. - شرکت‌ها و تورهای مسافرتی در ارتباط مستقیم با روستا وجود دارد.

گردشگری و در چارچوب پنج بُعد اصلی شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و آثار توسعه گردشگری تدوین شد. این شاخص‌ها پس از بررسی ادبیات موضوع، چارچوب‌های نظری موجود و تطبیق با شرایط بومی روستای لیقوان انتخاب و اصلاح شدند. برای ارزیابی وضعیت هر یک از شاخص‌ها از مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت شامل «کاملاً نامطلوب»، «نامطلوب»، «نظری ندارم»، «مطلوب» و «کاملاً مطلوب» استفاده شد.

شاخص‌های پژوهش، از جمله کیفیت خدمات، امکانات، دسترسی و تجربه گردشگری، تنها از طریق دیدگاه استفاده‌کنندگان واقعی مقصد قابل ارزیابی است؛ از این‌رو، ترکیب مدیران، متخصصان، فعالان محلی و گردشگران امکان ارزیابی جامع‌تری از وضعیت توسعه پایدار گردشگری روستا را فراهم کرد.

• ابزار گردآوری داده‌ها و روش امتیازدهی

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسشنامه‌ای ساختاریافته بود که براساس ۳۱ شاخص منتخب توسعه پایدار

$$\text{Score} = \sum_i = \frac{w_i P_i}{2}$$

Wi وزن اختصاص یافته به هر گزینه پاسخ که در بازه ۲- و ۲+ قرار دارد.
Pi درصد پاسخ دهندگان

چون وزنها در بازه ۲- تا ۲+ قرار دارند تقسیم بر عدد ۲ باعث می شود امتیاز نهایی در دامنه ۱۰۰- تا ۱۰۰+ قرار گیرد. استفاده از «طبیعت برای کمپینگ، پیاده روی، اسب سواری و ماهیگیری» امتیاز ۷۰ را کسب کرد. براساس نتایج پرسشنامه، ۱۰ درصد از پاسخ دهندگان گزینه «نامطلوب»، ۶۰ درصد گزینه «مطلوب» و ۳۰ درصد گزینه «کاملاً مطلوب» را انتخاب کرده اند. با اختصاص وزن های ۲+، ۱+، ۰، ۱- و ۲- به گزینه های پاسخ و اعمال درصد پاسخ دهندگان در معادله ذکر شده بالا، امتیاز این شاخص به صورت زیر محاسبه شد:

$$\text{Score} = \frac{(30 \times 2) + (60 \times 1) + (10 \times (-1))}{2} = 70$$

بنابراین، وضعیت مطلوب این شاخص از دیدگاه پاسخ دهندگان است امتیاز سایر شاخص های زیر استفاده از همین روش محاسبه و نتایج آن ها در جدول ۲ ارائه شده است.

داده های حاصل از این مرحله مبنای ارزیابی وضعیت موجود توسعه پایدار گردشگری، شناسایی نقاط قوت و ضعف و مقایسه عملکرد ابعاد مختلف گردشگری در روستای ليقوان قرار گرفت.

برای تحلیل کمی داده ها، پاسخ های پرسشنامه براساس یک نظام امتیازدهی کدگذاری شدند: به گونه ای که به گزینه های «کاملاً مطلوب»، «مطلوب»، «نظری ندارم»، «نامطلوب» و «کاملاً نامطلوب» به ترتیب امتیازهای ۲+، ۱+، ۰، ۱- و ۲- اختصاص یافت. سپس، امتیاز هر شاخص براساس میانگین وزنی درصد پاسخ دهندگان و مطابق معادله زیر محاسبه شد. در این روش، امتیاز شاخص ها در دامنه ۱۰۰- تا ۱۰۰+ قرار می گیرد؛ به طوری که مقادیر مثبت نشان دهنده وضعیت مطلوب تر، مقادیر نزدیک به صفر بیانگر وضعیت متوسط و مقادیر منفی نشان دهنده وضعیت نامطلوب شاخص مورد ارزیابی هستند. امتیاز نهایی تمامی شاخص ها با استفاده از این روش محاسبه و نتایج آن ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. ارزیابی شاخص های توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان براساس داده های پرسشنامه ای. مأخذ: نگارندگان.

شاخه ها	زیرشاخه	شاخص ها	امتیاز نهایی	میانگین			
				کاملاً نامطلوب wi=2	مطلوب wi=1	نظری ندارم wi=0	نامطلوب wi=-1
		استفاده از طبیعت جهت کمپیک پیاده روی اسب سواری ماهیگیری و وجود دارد.	۷۰	۰	۱۰	۰	۳۰
	طبیعی	- استفاده درمانی از طبیعت (چشمه آب گرم و گیاهان دارویی و...) وجود دارد	۵۵	۰	۱۰	۰	۳۰
		ابنیه و سایت های تاریخی موجود جهت جذب گردشگران کاملاً مؤثرند.	۶۵	۰	۱۰	۱۰	۲۰
	تاریخی	بناهای تاریخی احیاء شده جهت ارائه خدمات و جذب گردشگر وجود دارد	۴۵	۰	۱۰	۱۰	۲۰
	پتانسیل های گردشگری منطقه	محصولات تولیدی روستایی رونق یخش صنعت گردشگری، ارائه می شود	۸۵	۰	۱۰	۰	۳۰
	اقتصادی	ارائه محصولات زراعی و طبیعی منطقه رشد صنعت گردشگری را سبب می شود.	۷۰	۰	۱۰	۱۰	۲۰
		امکان رزرواسیون محل های اقامتی از طریق اینترنت وجود دارد.	-۴۵	۳۰	۳۰	۴۰	۰
		امکان دسترسی توریست به کتاب و نقشه راهنما وجود دارد	-۱۵	۰	۵۰	۳۰	۲۰
		تابلو راهنما از ۵ کیلومتری روستا وجود دارد.	۷۰	۰	۲۰	۰	۳۰
	سهولت دسترسی به اقامتگاه ها	امکان اجاره خانه های روستایی برای توریست ها وجود دارد	-۲۵	۲۰	۲۰	۵۰	۱۰
	کیفیت سرویس به گردشگران	مجموع های تفریحی و توریستی اقامتی به قدر کافی در منطقه وجود دارد	-۱۵	۱۰	۳۰	۴۰	۲۰
		کنفرانس هایی با موضوع گردشگری روستایی+ جهت معرفی منطقه برگزار شده است.	-۶۵	۴۰	۵۰	۱۰	۰

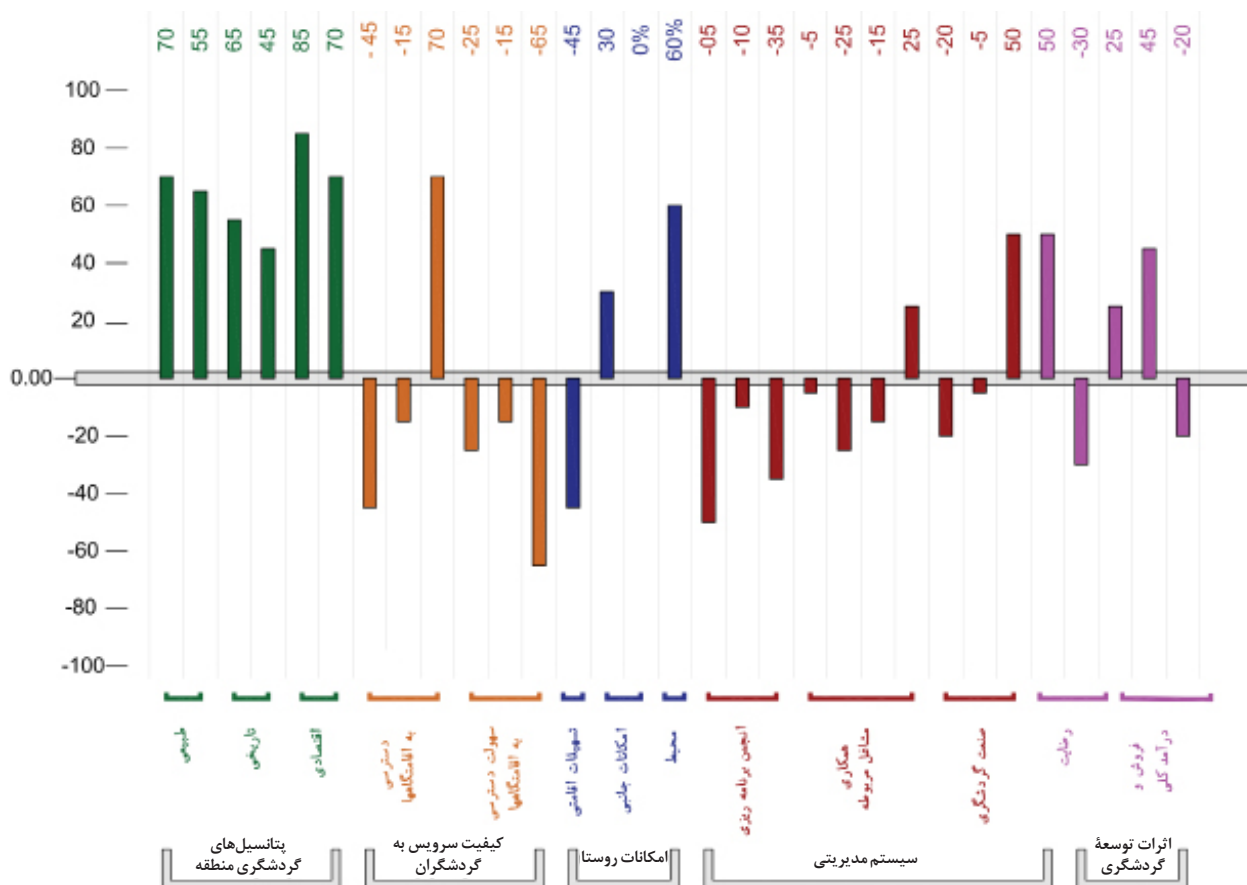
شاخه‌ها	زیرشاخه	شاخص‌ها	امتیاز نهایی	میانگین			
				نامطلوب کاملاً wi=-2	نامطلوب wi=-1	نظری ندارم wi=0	مطلوب wi=1
امکانات روستا	تسهیلات اقامتی	واحدهای اجاره‌ای جهت اقامت در روستا به اندازه کافی وجود دارد	۲۵-	۲۰	۲۰	۵۰	۱۰
		فضای مناسب با ظرفیت ۲۰ نفر جهت برگزاری جلسات با مردم روستا هست	۳۰	۰	۲۰	۲۰	۴۰
	امکانات جانبی	پارکینگ با ظرفیت حداقل ۲۰ ماشین برای توریست‌ها در روستا وجود دارد	۰	۱۰	۲۰	۴۰	۲۰
	محیط	روستا دارای سیستم دفع زباله است.	۶۰	۰	۰	۲۰	۴۰
انجمن برنامه‌ریزی		برنامه‌ریزی مدت‌دار جهت ارتقای روستا به روستای گردشگری پایدار هست.	۱۵-	۱۰	۳۰	۴۰	۲۰
		کمک‌های مردمی جهت توسعه صنعت گردشگری وجود دارد	۱۰-	۱۰	۴۰	۲۰	۲۰
		امکان مشاوره‌های تخصصی در زمینه توسعه گردشگری روستایی وجود دارد	۳۵-	۳۰	۲۰	۴۰	۱۰
همکاری مشاغل مربوطه		جشنواره‌های فرهنگی هنری در این منطقه برگزار می‌شود	۵-	۱۰	۳۰	۳۰	۲۰
		خانه‌های اجاره‌ای با مدیریت توریستی متناسب است	۲۵-	۱۰	۳۰	۶۰	۰
		رشد ارزش افزوده در طی فعالیت گردشگری روستایی	۱۵-	۱۰	۱۰	۴۰	۲۰
		افزایش فروش اینترنتی محصولات بومی منطقه	۲۵	۱۰	۱۰	۲۰	۴۰
سیستم مدیریتی		وجود افراد شاغل تمام‌وقت در صنعت گردشگری روستایی	۲۰-	۲۰	۳۰	۳۰	۱۰
	صنعت گردشگری	خدمات عمومی برای گردشگران وجود دارد	۵-	۲۰	۰	۶۰	۱۰
		تبلیغات اینترنتی و کتابچه و بروشورهای توریستی روستا وجود دارد.	۵۰	۱۰	۲۰	۲۰	۴۰
رضایت		ساکنین رضایت کامل از توسعه گردشگری منطقه را دارند	۵۰	۰	۱۰	۱۰	۵۰
		گردشگران رضایت کامل از وضعیت منطقه را دارند	۳۰-	۳۰	۳۰	۱۰	۳۰
		تعداد گردشگران در سال‌های اخیر رو به افزون است	۲۵	۰	۴۰	۰	۳۰
اثرات توسعه گردشگری		فروش محصولات بومی به‌طور مستقیم رشد پیدا کرده است	۴۵	۰	۱۰	۲۰	۴۰
	فروش و درآمد کلی	شرکت‌ها و تورهای مسافرتی در ارتباط مستقیم با روستا وجود دارد.	۲۰-	۲۰	۳۰	۱۰	۳۰

۱۰۰- تا ۱۰۰+ قرار دارد؛ به‌طوری‌که مقادیر مثبت بیانگر وضعیت مطلوب‌تر، مقادیر نزدیک به صفر نشان‌دهنده وضعیت متوسط و مقادیر منفی بیانگر ضعف یا کمبود در شاخص مورد بررسی هستند. نتایج حاصل از محاسبه امتیاز شاخص‌ها در جدول ۲ ارائه شده است. همچنین، به‌منظور مقایسه وضعیت شاخص‌ها و ابعاد مختلف توسعه پایدار گردشگری، نتایج به‌صورت گرافیکی در تصویر ۱۰ نمایش داده شده‌اند.

تحلیل شاخص‌های گردشگری پایدار روستای لیقوان

• تحلیل وضعیت شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری در روستای لیقوان

پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان براساس نظام امتیازدهی معرفی شده در بخش روش پژوهش کدگذاری و امتیاز هر یک از ۳۱ شاخص توسعه پایدار گردشگری با استفاده از معادله ذکر شده محاسبه شد. امتیاز شاخص‌ها در دامنه

تصویر ۱۰. فرم گرافیکی ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار روستایی در روستای ليقوان. مأخذ: نگارندگان.

- پتانسیل‌های گردشگری منطقه

پتانسیل‌های گردشگری ليقوان براساس سه زیرشاخه طبیعی، تاریخی و اقتصادی ارزیابی شده‌اند:

پتانسیل طبیعی: شاخص «استفاده از طبیعت جهت کمپینگ، پیاده‌روی، اسب‌سواری و ماهیگیری» با امتیاز ۷۰، یکی از بالاترین امتیازها را در میان شاخص‌های پتانسیل گردشگری کسب کرد. همچنین شاخص «استفاده درمانی از طبیعت (چشمه‌های آب گرم و گیاهان دارویی)» با امتیاز ۵۵، بیانگر ارزیابی مطلوب این ظرفیت از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. این نتایج نشان می‌دهد که منابع طبیعی روستای ليقوان از ظرفیت مناسبی برای توسعه گردشگری طبیعت‌محور و سلامت‌بخش برخوردار هستند.

پتانسیل تاریخی: شاخص «ابنیه و سایت‌های تاریخی موجود برای جذب گردشگران» با امتیاز ۶۵ و شاخص «بناهای تاریخی احیاء شده» با امتیاز ۴۵ ارزیابی شدند که بیانگر وضعیت متوسط این شاخص‌ها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. این نتایج نشان می‌دهد که میراث فرهنگی و بناهای تاریخی روستای ليقوان ظرفیت مناسبی برای توسعه گردشگری فرهنگی دارند، اما بهره‌برداری از این ظرفیت مستلزم مرمت، احیا و استفاده مجدد از بناهای تاریخی است. در این راستا، پروژه مرمت عمارت سنگی ليقوان توسط اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان آذربایجان شرقی، با پیش‌بینی کاربری‌هایی مانند رستوران سنتی، کافی‌شاپ و نمایشگاه

روستایی، می‌تواند زمینه بهره‌برداری بهتر از این ظرفیت را فراهم کند.

پتانسیل اقتصادی: «محصولات تولیدی روستایی رونق‌بخش صنعت گردشگری» و «ارائه محصولات زراعی و طبیعی منطقه» به ترتیب با امتیاز ۸۵ و ۷۰، بالاترین امتیازهای این بُعد دارند. این نتایج نشان می‌دهد که از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش، محصولاتی مانند پنیر ليقوان، عسل، محصولات کشاورزی و صنایع دستی، از مهم‌ترین ظرفیت‌های اقتصادی روستا برای توسعه گردشگری محسوب می‌شوند. در مقابل، امتیاز پایین‌تر شاخص‌های مرتبط با میراث تاریخی بیانگر آن است که این بخش، در مقایسه با ظرفیت‌های طبیعی و اقتصادی، نیازمند توجه بیشتر به حفاظت، احیا و توسعه زیرساخت‌های مرتبط است.

- کیفیت سرویس به گردشگران

سهولت دسترسی به اقامتگاه‌ها: شاخص‌های «دسترسی به اقامتگاه‌ها و امکان رزرو اینترنتی» با امتیاز ۴۵- و «دسترسی به کتاب و نقشه راهنما» با امتیاز ۱۵- وضعیت نامطلوب زیرساخت‌های دیجیتال و خدمات اطلاع‌رسانی گردشگری را از دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهند. شاخص «تصویر تابلوهای راهنما» با امتیاز ۷۰، مطلوب‌ترین وضعیت را در این بُعد کسب کرد، هرچند بهبود اطلاع‌رسانی و طراحی تابلوها می‌تواند این وضعیت را ارتقا دهد. شاخص‌های «امکانات اقامتگاه‌های روستایی» با امتیاز ۲۵- «وجود مجتمع‌های تفریحی و توریستی» با امتیاز ۱۵- و «برگزاری برنامه‌های

ظرفیت‌های تخصصی در مدیریت توسعه گردشگری روستای ليقوان است.

همکاری مشاغل: شاخص‌های «برگزاری جشنواره‌ها» (۵-)، «نسبت خانه‌های اجاره‌ای با مدیریت گردشگری» (۲۵-) و «رشد ارزش افزوده ناشی از فعالیت گردشگری روستایی» (۱۵-) همگی امتیازهای پایینی کسب کردند که بیانگر وضعیت نامطلوب این شاخص‌ها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. در مقابل، شاخص «افزایش فروش اینترنتی محصولات بومی» با امتیاز ۲۵، تنها شاخص با ارزیابی مثبت در این بخش بود و نشان‌دهنده ارزیابی نسبتاً مطلوب این ظرفیت است.

صنعت گردشگری: شاخص‌های «وجود افراد شاغل تمام‌وقت در صنعت گردشگری روستایی» (۲۰-) و «وجود خدمات عمومی برای گردشگران» (۵-) امتیازهای پایینی کسب کردند که بیانگر وضعیت نامطلوب این شاخص‌ها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. در مقابل، شاخص «تبلیغات اینترنتی و ابزارهای اطلاع‌رسانی گردشگری» با امتیاز ۵۰، بیانگر ارزیابی نسبتاً مطلوب این شاخص و استفاده مناسب‌تر از ابزارهای اطلاع‌رسانی و تبلیغات گردشگری در روستا است.

به‌طور کلی، نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های نظام مدیریتی روستای ليقوان از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در وضعیت نسبتاً نامطلوب قرار دارند. در مقابل، شاخص‌های «تبلیغات و اطلاع‌رسانی گردشگری» و «فروش اینترنتی محصولات بومی» امتیازهای مطلوب‌تری کسب کردند.

- اثرات توسعه گردشگری

رضایت: کسب امتیاز ۵۰ در شاخص «رضایت ساکنان از گردشگران» نشان‌دهنده رونق فعالیت‌های اقتصادی و کسب و کارهای محلی در روستای ليقوان است. این افزایش رضایت را می‌توان نتیجه عرضه محصولات تولیدی، دامی و گیاهی توسط ساکنان و درآمد حاصل از فروش این محصولات دانست؛ عواملی که هم در جذب گردشگران نقش داشته‌اند و هم موجب تقویت رضایت جامعه محلی شده‌اند. در مقابل، شاخص «رضایت گردشگران» با امتیاز ۳۰- مواجه بوده است. این اختلاف را می‌توان به کمبود زیرساخت‌های گردشگری و ضعف در ارائه خدمات به گردشگران نسبت داد.

فروش و درآمد کلی: شاخص «تعداد گردشگران در سال‌های اخیر» با امتیاز ۲۵، بیانگر ارزیابی نسبتاً مطلوب این شاخص از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. در مقابل، شاخص «سطح ارتباط شرکت‌ها و تورهای مسافرتی با روستا» با امتیاز ۱۵-، وضعیت نامطلوبی را نشان می‌دهد که بیانگر محدود بودن همکاری با فعالان حرفه‌ای گردشگری است.

می‌توان نتیجه گرفت که توسعه گردشگری در روستای ليقوان تأثیرات مثبت قابل توجهی بر اقتصاد محلی و رضایت جامعه محلی داشته است، اما برای تحقق توسعه پایدار، نیازمند بهبود زیرساخت‌ها، ارتقای کیفیت خدمات گردشگری و تقویت تعاملات نهادی با شرکت‌ها و

آموزشی گردشگری» با امتیاز ۶۵-، همگی امتیازهای پایینی کسب کردند که نشان‌دهنده محدودیت خدمات اقامتی، امکانات گردشگری و فعالیت‌های آموزشی در روستا است.

به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بعد کیفیت خدمات گردشگری در مقایسه با ظرفیت‌های طبیعی و اقتصادی روستای ليقوان وضعیت مطلوبی ندارد. بر این اساس، توسعه زیرساخت‌های اقامتی، تقویت خدمات اطلاع‌رسانی و آموزشی و بهبود مدیریت گردشگری می‌تواند به ارتقای کیفیت خدمات کمک کند.

- امکانات روستا

امکانات روستا شامل سه شاخه تسهیلات اقامتی، امکانات جانبی و محیط است:

تسهیلات اقامتی: شاخص «تسهیلات اقامتی» با امتیاز ۲۵، نشان می‌دهد که امکانات اقامتی موجود، از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، پاسخگوی کامل نیازهای گردشگران نیست.

امکانات جانبی: شاخص «فضای مناسب برای برگزاری جلسات با مردم روستا» از زیرشاخه امکانات جانبی، با امتیاز ۳۰ ارزیابی شد که بیانگر وضعیت نسبتاً مطلوب این شاخص از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است.

همچنین، شاخص «فضای مناسب پارکینگ با ظرفیت حداقل ۲۰ خودرو برای گردشگران» امتیاز صفر را کسب کرد. این یافته نشان می‌دهد که از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، فضای پارکینگ مناسب برای گردشگران در روستا وجود ندارد یا بسیار محدود است. بر این اساس، ایجاد و ساماندهی فضاهای پارکینگ می‌تواند به بهبود امکانات جانبی و ارتقای خدمات گردشگری در روستا کمک کند.

محیط: شاخص «سیستم دفع زباله» با امتیاز ۶۰ ارزیابی شد که بیانگر وضعیت نسبتاً مطلوب این شاخص از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است. این یافته نشان می‌دهد که مدیریت پسماند در مقایسه با سایر شاخص‌های این بُعد، وضعیت مناسب‌تری دارد.

به‌طور کلی، نتایج نشان می‌دهد که توسعه امکانات اقامتی و خدمات جانبی، همراه با اجرای برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی برای ساکنان، می‌تواند زمینه بهره‌برداری بهتر از ظرفیت‌های گردشگری روستای ليقوان را فراهم کند.

- سیستم مدیریتی

سیستم مدیریتی روستا، شامل سه زیرشاخه «انجمن برنامه‌ریزی»، «همکاری مشاغل مرتبط» و «صنعت گردشگری» است که در ارزیابی کارشناسی با امتیازهای منفی مواجه شده است. این نتایج بیانگر آن است که عملکرد مدیریتی روستا در هر سه حوزه یادشده با ضعف‌های جدی روبه‌رو بوده و نیازمند بازنگری و تقویت ساختاری است.

انجمن برنامه‌ریزی: شاخص‌های «برنامه‌ریزی بلندمدت برای توسعه گردشگری پایدار» (۱۵-)، «مشارکت مردمی در توسعه گردشگری» (۱۰-) و «وجود مشاوره‌های تخصصی در حوزه گردشگری روستایی» (۳۵-)، همگی امتیازهای پایینی کسب کردند. این یافته‌ها بیانگر وضعیت نامطلوب برنامه‌ریزی، مشارکت ذی‌نفعان و بهره‌گیری از

تورهای گردشگری است. این اقدامات می‌تواند موجب افزایش رضایت گردشگران، جذب بیشتر سرمایه و توسعه پایدار گردشگری در منطقه شود.

• تحلیل یکپارچه ابعاد توسعه پایدار گردشگری

در بخش پیشین، ۳۱ شاخص مرتبط با گردشگری پایدار روستایی در روستای ليقوان به صورت تفکیکی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در این بخش، به منظور دستیابی به تصویری جامع تر، میانگین امتیاز این شاخص‌ها در قالب پنج بُعد اصلی گردشگری پایدار محاسبه و ارائه شده است تا امکان انجام تحلیل یکپارچه از وضعیت توسعه پایدار گردشگری فراهم شود (تصویر ۱۱ و جدول ۳).

نتایج نشان می‌دهد که بُعد پتانسیل‌های گردشگری با میانگین ۶۵+ بالاترین امتیاز را کسب می‌کند و از دیدگاه مشارکت کنندگان، مطلوب‌ترین وضعیت را دارد. پس از آن، بُعد امکانات و زیرساخت‌ها با میانگین ۱۶/۲۵+ و بُعد آثار توسعه گردشگری با میانگین ۱۴+ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. اگرچه برخی شاخص‌های بُعد امکانات و زیرساخت‌ها امتیازهای منفی کسب کرده‌اند، میانگین مثبت آن نشان می‌دهد که عملکرد مطلوب تعدادی از شاخص‌ها، وضعیت کلی این بُعد را به سطحی نسبتاً مطلوب رسانده است. در مقابل، بُعد نظام مدیریتی با میانگین ۵/۵- و به‌ویژه بُعد کیفیت خدمات با میانگین ۱۵/۸۳- پایین‌ترین امتیازها را کسب کرده‌اند. مقایسه میانگین ابعاد نشان می‌دهد که اگرچه روستای ليقوان ظرفیت‌های گردشگری مطلوبی دارد، اما کیفیت خدمات و برخی جنبه‌های مدیریتی از دیدگاه مشارکت کنندگان وضعیت مطلوبی ندارند. این تفاوت بیانگر عدم توازن میان ابعاد مختلف توسعه پایدار گردشگری در روستاست و نشان می‌دهد که ارتقای کیفیت خدمات و تقویت نظام مدیریتی می‌تواند در بهبود وضعیت کلی گردشگری روستا مؤثر باشد.

• شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (STI)

به منظور ارائه ارزیابی کلی از وضعیت توسعه پایدار گردشگری، شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (Sustainable Tourism Index: STI) محاسبه شد. این شاخص از میانگین پنج بُعد اصلی شامل پتانسیل‌های گردشگری، کیفیت خدمات، امکانات و زیرساخت‌ها، نظام مدیریتی و اثرات توسعه گردشگری به دست آمد (تصویر ۱۲).

مقدار نهایی STI برابر با ۱۴/۷۸+ به دست آمد که نشان‌دهنده وضعیت متوسط به پایین پایداری گردشگری در روستاست. این مقدار بیانگر جدول ۳. تحلیل یکپارچه ابعاد توسعه پایدار گردشگری. مأخذ: نگارندگان.

آن است که اگرچه ليقوان ظرفیت‌های قابل توجه طبیعی، اقتصادی و فرهنگی دارد، اما ضعف در مدیریت، خدمات و زیرساخت‌ها مانع تحقق کامل توسعه پایدار گردشگری شده است. براساس یافته‌ها، اولویت اصلی توسعه گردشگری در ليقوان ایجاد جاذبه‌های جدید نیست، بلکه تقویت حکمرانی گردشگری، توسعه زیرساخت‌های پشتیبان، افزایش کیفیت خدمات و مشارکت فعال جامعه محلی در مدیریت مقصداست.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان از نظر ابعاد مختلف، توازن لازم ندارد. ارزیابی ۳۱ شاخص در پنج بُعد اصلی نشان داد که بُعد پتانسیل‌های گردشگری با میانگین ۶۵+ بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده است که بیانگر ظرفیت مناسب روستا از نظر جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و اقتصادی است. در مقابل، ابعاد کیفیت خدمات ۱۵/۸۳- و نظام مدیریتی ۵/۵- پایین‌ترین امتیازها را کسب کردند که نشان‌دهنده ضعف در ارائه خدمات گردشگری، برنامه‌ریزی، هماهنگی نهادی و مدیریت مقصد است. همچنین، ابعاد امکانات و زیرساخت‌ها ۱۶/۲۵+ و آثار توسعه گردشگری ۱۴+ در سطحی نسبتاً مطلوب ارزیابی شدند. مقدار شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (STI) برابر با ۱۴/۷۸+ نیز بیانگر آن است که وضعیت کلی توسعه پایدار گردشگری در روستای ليقوان در سطح «متوسط به پایین» قرار دارد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین چالش توسعه گردشگری در روستای ليقوان، کمبود ظرفیت‌های طبیعی یا جاذبه‌های گردشگری نیست، بلکه ضعف در نظام مدیریت و حکمرانی گردشگری است. پایین بودن امتیاز شاخص‌هایی مانند کیفیت خدمات، امکانات اقامتی، برنامه‌ریزی مدیریتی، آموزش، مشارکت ذی‌نفعان و برخی خدمات رفاهی نشان می‌دهد که ظرفیت‌های ارزشمند طبیعی، تاریخی و اقتصادی روستا هنوز به واسطه مدیریت کارآمد و برنامه‌ریزی منسجم به توسعه پایدار تبدیل نشده‌اند. بنابراین، توسعه گردشگری در این منطقه بیش از آنکه نیازمند ایجاد جاذبه‌های جدید باشد، مستلزم ارتقای کیفیت مدیریت، هماهنگی میان نهادهای مسئول و بهبود نحوه بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود مدیریت گردشگری روستای ليقوان با رویکردی یکپارچه و با مشارکت دهیاری، اداره کل میراث فرهنگی، بخش

بُعد	میانگین شاخص‌ها	سطح عملکرد	تفسیر تحلیلی
پتانسیل‌های گردشگری	۶۵+	بالا	وجود مزیت‌های طبیعی و اقتصادی قوی، اما بهره‌برداری ناقص
کیفیت سرویس به گردشگران	۱۵/۸۳-	ضعیف	ضعف جدی در خدمات گردشگری و تجربه بازدیدکننده
امکانات و زیرساخت‌ها	۱۶/۲۵+	متوسط	کمبود اقامتگاه و امکانات پشتیبانی
سیستم مدیریتی	۵/۵-	ضعیف	نبود حکمرانی و برنامه‌ریزی یکپارچه
اثرات توسعه گردشگری	۱۴+	ضعیف تا متوسط	اثرات مثبت وجود دارد اما ناپایدار

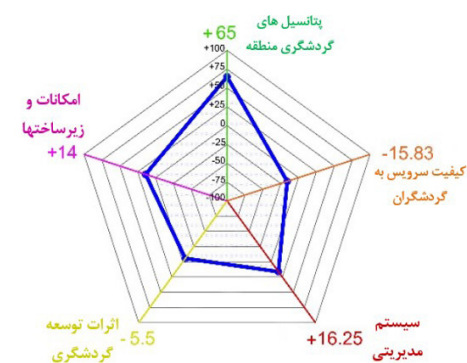
که می‌تواند ضمن افزایش رضایت گردشگران و ساکنان، زمینه بهره‌برداری مؤثر از ظرفیت‌های موجود و ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری را فراهم سازد.

در نهایت، چارچوب ارزیابی مبتنی بر ۳۱ شاخص و شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (STI) ارائه شده در این پژوهش، می‌تواند به عنوان ابزاری کاربردی برای پایش وضعیت گردشگری، شناسایی نقاط قوت و ضعف، اولویت‌بندی مداخلات مدیریتی و مقایسه وضعیت توسعه پایدار در سایر مقاصد گردشگری روستایی نیز استفاده شود.

لازم به ذکر است، این پژوهش با رویکرد مقطعی انجام شده و وضعیت توسعه پایدار گردشگری را در زمان اجرای پژوهش ارزیابی کرده است. از این رو، تغییرات احتمالی شاخص‌ها در طول زمان در این مطالعه بررسی نشده است. همچنین، یافته‌ها در چارچوب شرایط روستای لیقوان قابل تفسیر بوده و تعمیم آن‌ها به سایر مقاصد گردشگری روستایی مستلزم انجام مطالعات مشابه است. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، این چارچوب در سایر روستاهای گردشگری به کار گرفته شود و نتایج به صورت تطبیقی مقایسه شود. همچنین، انجام مطالعات طولی و استفاده از روش‌های آماری استنباطی می‌تواند درک دقیق‌تری از روند تغییرات و عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری فراهم کند.

عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

تصویر ۱۱. فرم گرافیکی تحلیل یکپارچه ابعاد توسعه پایدار گردشگری. مأخذ: نگارندگان.

$$STI = \frac{(P + S + I + M + E)}{5}$$

$$STI = \frac{(65 + 15.83 + 16.25 + 5.5 + 14)}{5} = +14.78$$

پتانسیل‌های گردشگری منطقه P = + 65
کیفیت سرویس به گردشگران S = -15.83
امکانات و زیرساختها I = + 16.25
سیستم مدیریتی M = - 5.5
اثرات توسعه گردشگری E = + 14

14.78

100 (بسیار خوب) 50 (خوب) 0 (متوسط) -50 (ضعیف) -100 (بسیار ضعیف)

تصویر ۱۲. شاخص ترکیبی پایداری گردشگری (STI). مأخذ: نگارندگان.

خصوصی و نمایندگان جامعه محلی سازمان‌دهی شود. تدوین برنامه راهبردی توسعه گردشگری، تقویت زیرساخت‌های اقامتی و رفاهی، توسعه فضاهای تفریحی، ارتقای خدمات اطلاع‌رسانی، برگزاری دوره‌های آموزشی برای فعالان گردشگری، حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و گسترش بازاریابی دیجیتال از جمله اقداماتی است

فهرست منابع

- پاشائی کمالی، فرشته. (۱۴۰۳). مطالعات و طرح احیای خانه اربابی لیقوان طرح پژوهشی منتشر نشده. اداره کل میراث فرهنگی آذربایجان شرقی.
- غیاث، محمد. (۱۴۰۴). نقش گردشگری در بازآفرینی روستایی با تأکید بر پایداری فرهنگی و اقتصادی. مجموعه مقالات نهمین کنفرانس ملی مدیریت و صنعت گردشگری، تهران. <https://civilica.com/doc/168707/>
- گمار مکرپی، زهرا و آمدی، مریم. (۱۴۰۴). بررسی تعارض میان منافع عمومی و خصوصی در گردشگری روستایی با رویکرد حقوقی. مجموعه مقالات شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی گردشگری، فرهنگ و هنر. <https://en.civilica.com/doc/2389094/>
- مهندسین مشاور نقشه و نما. (۱۳۹۵). بازننگری طرح‌های روستای لیقوان. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی آذربایجان شرقی.
- Anderson, E., Bakir, A., & Wickens, E. (2015). Rural tourism development in Connemara, Ireland. *Tourism Planning & Development*, 12(1), 73–86. <https://doi.org/10.1080/21568316.2014.965844>
- Blamey, R. K. (2001). Principles of ecotourism. In D. B. Weaver (Ed.), *The encyclopedia of ecotourism* (pp. 5–22). CABI Publishing. <https://doi.org/10.1079/9780851993683.0005>
- Bramwell, B., & Lane, B. (1994). *Rural tourism and sustainable rural development: Proceedings of the Second International School on Rural Development, 28 June–9 July 1993, University College Galway, Ireland*. Channel View Publications.
- Brouder, P. (2012). Creative outposts: Tourism's place in rural innovation. *Tourism Planning & Development*, 9(4), 383–396. <https://doi.org/10.1080/21568316.2012.726254>
- Cason, D. A., & Koster, R. (2015). Theoretical perspectives on rural
- tourism development. In K. Bricker & H. Donohoe (Eds.), *Demystifying theories in tourism research* (pp. 46–63). CABI Publishing. <https://doi.org/10.1079/9781780647227.0046>
- Çelik, S., Çevik Ünlü, B., Gursoy, D., & Yılmaz, F. (2025). How and why tourist attitudes change: Exploring motivations, behaviors, and destination loyalty. *Current Issues in Tourism*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/13683500.2025.2573204>
- Chen, Y., Chen, D., & Zhong, Z. (2025). Research on destination image perception in rural revitalization context. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*. <https://doi.org/10.1080/13467581.2025.2568213>
- Choo, H., & Park, D. B. (2022). The role of agritourism farms' characteristics on the performance: A case study of agritourism farm in South Korea. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(3), 464–477. <https://doi.org/10.1080/15256480.2020.1769520>
- Çiftçioglu, S., & Sokhanvar, A. (2022). Can specialization in tourism enhance the process of sustainable economic development and investment in East Asia and the Pacific? *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(5), 1006–1029. <https://doi.org/10.1080/15256480.2021.1905581>
- Clark, G., & Chabrel, M. (2007). Measuring Integrated Rural Tourism. *Tourism Geographies*, 9(4), 371–386. <https://doi.org/10.1080/14616680701647550>

- Davardoust, S. (2019). *Comparison of ecological architecture and sustainable tourism approaches in rural landscapes of Erzurum and Tabriz* [Doctoral dissertation, Atatürk University]. Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Davardoust, S., & Karahan, F. (2021). Evaluation of sustainable rural tourism based on ecological indicators. *Sustainability*, 13(18), 10218. <https://doi.org/10.3390/su131810218>
- Dewi, A. A. A. C., Loch, A., Akzar, R., & O'Connor, P. (2026). Empowering women in Indonesian agritourism: a systematic literature review. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 31(6), 1175-1194. <https://doi.org/10.1080/10941665.2025.2556204>
- Ding, M., Zhu, B., Chen, B., & Han, D. (2025). A model to assess the sustainability of rural tourism based on a people-oriented concept: a case study of the villages in the Fuchun River Basin (China). *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 24(1), 472-486. <https://doi.org/10.1080/13467581.2023.2292090>
- Eskandari Shahraki, Z., Mohammadi Yeghaneh, B., Cheraghi, M., & Einali, J. (2023). Evaluating the effects of sustainable tourism on reducing rural poverty case study: Target villages for tourism in Ardel Township. *Village and Development*, 26(1), 75-97. <https://doi.org/10.30490/rvt.2022.354476.1357>
- Forouhandeh, H., Vahed, S. Z., Ahangari, H., Tarhriz, V., & Hejazi, M. S. (2021). Phenotypic and phylogenetic characterization of *Lactobacillus* species isolated from traditional Lighvan cheese. *Food Production, Processing and Nutrition*, 3, 20. <https://doi.org/10.1186/s43014-021-00065-x>
- Giampiccoli, A., Mtapuri, O., & Nauright, J. (2020). Tourism development in the Seychelles: Potential for community-based tourism. *Journal of Tourism & Cultural Change*, 19(4), 444-457. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1743297>
- Gohori, O., & van der Merwe, P. (2024). Condensation or collaboration? Power dynamics in Southern African tourism partnerships. *Critical African Studies*, 16(2), 236-254. <https://doi.org/10.1080/21681392.2023.2285386>
- Han, R., Cai, S., Li, X., Zhang, S., & Wang, G. (2025). Sustaining urban memory through oyster shell Architecture: constructing an evaluation framework for vernacular heritage Planning in Guangzhou. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/13467581.2025.2558176>
- Hashemzadeh Segherloo, I., Farahmand, H., Abdoli, A., Bernatchez, L., & Karami, M. (2012). Identification of brown trout, *Salmo trutta*, of Mardgh River in Liqvan River (Iran), using microsatellite loci. *Journal of Fisheries*, 65(3), 327-337. <https://doi.org/10.22059/jfisheries.2012.29495>
- Hong, W. C. (1998). *Rural tourism: A case study of regional planning in Taiwan*. Food & Fertilizer Technology Center.
- Huang, C. (2025). Construction of an embedded system for improving citizens' digital literacy education from the perspective of rural revitalisation. *Australian Journal of Electrical and Electronics Engineering*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/1448837X.2025.2568789>
- Huete-Alcocer, N., & Valero-Tévar, M. Á. (2021). Impact of information sources on tourist destination loyalty. *Sustainability*, 13(14), 8038. <https://doi.org/10.3390/su13148038>
- Jeong, J. H. (2022). Involution of tradition and existential authenticity of the resident group in Nyuh-Kuning village. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(1-2), 58-77. <https://doi.org/10.1080/14766825.2021.1876076>
- Jiang, J. (2008). *Evaluation of the potential of ecotourism to contribute to local sustainable development: a case study of Tengtou Village, China* [Doctoral dissertation, Massey University]. Massey Research Online. <https://mro.massey.ac.nz/items/d831a79e-e82c-4ef6-9628-064e625e9123>
- Joseph, A. I., Peter, S., & Anandkumar, V. (2022). Development of a typology of tourists based on Pre-trip Use of social media. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(4), 650-678. <https://doi.org/10.1080/15256480.2020.1842837>
- Korani, Z., & Shafiei, Z. (2021). In search of traces of "The Tourist Gaze" on locals: an ethnographic study in Garmeh village, Iran. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(5), 549-567. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1826499>
- Lane, B. (1994). What is rural tourism? *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 7-21. <https://doi.org/10.1080/09669589409510680>
- Lepp, A. (2007). Residents' attitudes towards tourism in rural Uganda. *Tourism Management*, 28(3), 876-885. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.03.004>
- Lin, S., Zhang, H., & Lam, J. F. (2025). Assessing agritourism-integrated rural human settlement environment under the "dual-carbon" goal: evidence from Zhejiang, China. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 24(6), 5981-6003. <https://doi.org/10.1080/13467581.2024.2445601>
- Lor, J. J., Kwa, S., & Donaldson, J. A. (2019). Making ethnic tourism good for the poor. *Annals of Tourism Research*, 76, 140-152. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.03.008>
- Mutlu Danacı, H., & Gülten, R. E. (2013). Ecotourism and vernacular architecture: A harmonized approach. *Journal of World Turks*, 5, 41-46. <https://www.dieweltdertuerken.org/makale/6a058de97dd27>
- Nepal, S. K., Lai, P. H., & Nepal, R. (2022). Do local communities perceive linkages between livelihood improvement, sustainable tourism, and conservation in the Annapurna Conservation Area in Nepal? *Journal of Sustainable Tourism*, 30(1), 279-298. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1875478>
- Oley, C., Grabowski, S., Small, J., & Wearing, S. (2018). Women of the Kokoda: Empowerment through trekking. *Tourism, Culture & Communication*, 18, 21-34. <https://doi.org/10.3727/109830418X15180180585158>
- Özgeris, M., & Karahan, F. (2021). Yerel kalkınmanın aracı olarak sürdürülebilir turizm için planlama çalışmalarının değerlendirilmesi: Sakinsehir Uzundere örneğinde bir araştırma. *Kent Akademisi*, 14(1), 73-89. <https://doi.org/10.35674/kent.811153>
- Park, D. B., & Yoon, Y. S. (2011). Developing sustainable rural tourism: A stakeholder approach. *International Journal of Tourism Research*, 13(5), 401-415.
- Parra-Sánchez, D. T. (2025). Digital pathways to nature-based tourism in Río de Oro (Cesar, Colombia): community, territory, and ecosystem assets for sustainable development. *Journal of Ecotourism*, 1-26. <https://doi.org/10.1080/14724049.2025.2567367>
- Pashaei Kamali, F., & Yilmaz, S. (2022). The effect of urban space quality on determining the way/method of square use in historical Islamic cities case study: Cumhuriyet street in Erzurum. *CIAU*, 7(1), 211-228. <https://doi.org/10.52547/ciauj.7.1.211>
- Pechlaner, H., Bialk-Wolf, A., & Zacher, D. (2015). The role of cultural activities in tourism development: An urban-rural perspective. *Culture & Communication*, 15(1), 47-58. <https://doi.org/10.3727/109830415X14339495039450>
- Pulido-Fernández, J. I., Casado-Montilla, J., Carrillo-Hidalgo, I., & Durán-Román, J. L. (2023). Does type of accommodation influence

tourist behavior? *Anatolia*, 35(2), 219-238. <https://doi.org/10.1080/13032917.2023.2166089>

- Roknaddin Eftekhari, A., & Mahdavi, D. (2006). The solutions of the rural tourism development with SWOT Methods (Case study: Lavasan-E-Koochak). *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*, 10(2), 1-31. https://hsmmp.modares.ac.ir/article_14406_en.html
- Rome, A. (1999). *Ecotourism impact monitoring*. The Nature Conservancy.
- Senyao, S., & Ha, S. (2020). How social media influences resident participation in rural tourism development: A case study of Tunda in Tibet. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(3), 386-405. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1849244>
- Serra Cantallops, A., Ramon Cardona, J., & Estades Muntaner, R. (2015). Characteristics and peculiarities of rural tourism in the Balearic Islands. *Tourism Planning & Development*, 12(2), 125-144. https://www.researchgate.net/publication/269397494_Characteristics_and_Peculiarities_of_Rural_Tourism_in_the_Balearic_Islands
- Slabbert, E., du Plessis, E., & Digun-Aweto, O. (2021). Impacts of tourism in predicting residents' opinions and interest in tourism activities. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19(6), 819-837. <https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1803891>
- Su, M. M., Yu, J., Qin, Y., Wall, G., & Zhu, Y. (2021). Ancient town tourism and community participation. *Journal of Tourism & Cultural Change*, 19(5), 709-731. <https://doi.org/10.1080/14766825.2021.1880418>
- Taj Ahmadi, A., Maleki, A., & Beyti, H. (2022). Liqvan - Tabriz village s sustainable tourism potential and challenges. 2nd. International Conference on Architecture, Civil Engineering, Urban Development, Environment and Horizons of Islamic Art in the Second Step Statement of the Revolution. <https://isnac.ir/XECZ-GGKCA>
- Tang, H., Liu, X., Li, J., & Wang, H. (2025). Research on design intervention for rural revitalization. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 25(1), 650-670. <https://doi.org/10.1080/13467581.2025.2455038>
- Tao, H., Zhang, M., & Wang, J. (2025). "She" power: role transition and self-empowerment of women in rural tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 33(9), 1991-2009.
- Tremblay, P. (2006). *Desert Tourism Scoping Study* (Desert Knowledge CRC Report No. 12). A report by Charles Darwin University, in conjunction with Curtin University for Desert Knowledge Cooperative Research Centre Alice Springs. https://www.researchgate.net/publication/237436716_Scoping_Desert_Tourism
- Turnock, D. (2002). Prospects for sustainable rural cultural tourism

in Eastern Europe. *Tourism Geographies*, 4(1), 62-94. <https://doi.org/10.1080/146166800110102625>

- Uduji, J. I., Okolo-Obasi, E. N., & Asongu, S. A. (2019). Does CSR contribute to the development of rural young people in cultural tourism of Sub-Saharan Africa? Evidence from the Niger Delta in Nigeria. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 17, 725-757. <https://doi.org/10.1080/14766825.2018.1502777>
- Wahyuningrat, W., & Harsanto, B. T. (2025). Managing human resources in rural tourism SMEs. *Cogent Business & Management*, 12(1), 2493312. <https://doi.org/10.1080/23311975.2025.2493312>
- Wang, F., Wang, J., Zhang, H., & Qin, F. (2025). The effect of design repetition on landscape avoidance behavior in rural tourism: exploring the moderating role of design sociability. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/13467581.2025.2554264>
- White, A., Jones, E., & James, D. (2005). There's a nasty smell in the kitchen! *Tourism, Culture & Communication*, 6, 37-49. <https://doi.org/10.3727/109830405776746841>
- Yi, Y., Siow, M. L., Ibrahim, R., & Abdul Aziz, F. (2024). Understanding the role of tourist-oriented villages in promoting rural tourism in China: Integrating rural landscapes and tourist services. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1-41. <https://doi.org/10.1080/1528008X.2024.2401200>
- Yun, H. J. (2014). Spatial relationships of cultural amenities in rural tourism planning. *Tourism Planning & Development*, 11(4), 452-462. <https://doi.org/10.1080/21568316.2014.894557>
- Zahedi, S. H. (2003). Challenges of sustainable development in terms of hiking. *Madras of Human Sciences*, 7(3), 89-103.
- Zhong, L., Deng, J., & Xiang, B. (2008). Tourism development and the tourism area life-cycle: A case study from China. *Tourism Management*, 29(5), 841-856. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.10.002>
- Zhu, X., Li, T., & Shen, C. (2026). Understanding rural tourism developments by meme mapping and tourist perception assessment: case study of two villages with ethnic characteristics in Jingning County, China. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 25(3), 2598-2619. <https://doi.org/10.1080/13467581.2025.2498721>
- Zhu, X., Shen, C., & Li, T. (2025). Efficacy assessments of public artworks intervening in rural built environments for tourism developments: a comparative study of two tourism villages in Hangzhou. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 24(4), 3329-3346. <https://doi.org/10.1080/13467581.2024.2380827>

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

پاشائی کمالی، فرشته و داوردوست، ساناز. (۱۴۰۵). عنوان ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی (مطالعه موردی روستای لیقوان در استان آذربایجان شرقی). گردشگری فرهنگ، ۷(۲۵)، ۴۰-۵۵.

DOI: [10.22034/toc.2026.576551.1221](https://doi.org/10.22034/toc.2026.576551.1221)

URL: https://www.toc-sj.com/article_250967.html

